

TAISTELUTAHTO JA SOTAONNI

Sotatieteiden päivillä 2006 professori Jormakka analysoi kiinnostavasti menestyksellisiä voittamisen kaavoja tasaväkisten osapuolten välisissä sodissa. Ajatus voittamisen kaavan olemassaolosta herättää terveen epäilyksen, koska sodankäynti on perusluonteeltaan sekasortoista ja yllätyksellistä. Sitä paitsi sodankäynnin strategia ja taktiikka ovat akateemisia tutkimus- ja oppiaiheita, joissa harvoin tuotetaan sellaista mullistavaa tietoa, joka ei ennen pitkää tulisi kaikkien sodankäynnin ammattilaisten tietoon. Toisaalta on myönnettävä, että eri aikakausiin, yhteiskuntaoloihin ja sotateknologioiden tasoon paremmin tai huonommin soveltuvista strategioista on vakuuttavia esimerkkejä kautta historian.

Jormakka toi esiin useita voittamisen kaavoja. Tämän artikkelin syntyyn vaikutti erityisesti ajatus sodasta pelinä, jossa on vahvasti mukana kolme sodankäynnin peruselementtiä – **taisteluvälineet (tools), sodankäynnin taito (skill) ja taistelutahto (will)**:

”Voittaminen on kolmesta osapelistä muodostuva peli. Osapelit ovat strategisen, operatiivisen ja taktisen tasan pelit. Kussakin pelissä on useampi kuin yksi osapuoli ja kullakin osapuolella on parametrit (Tools, Skill, Will). Kussakin pelissä kukin osapuoli voi tehdä hyökkäysoperaation. Hyökkäysoperaation lopputulos vaikuttaa Will-parametriin. Operaation lopputulos riippuu Tools-, Skill- ja Will-parametrilla. Jos jonkin pelaajan Will-parametri laskee tietyn tason alapuolelle, niin hän luopuu pelistä.” (Jorma Jormakka, Sotatieteiden päivät 30.5.2006)

Taisteluvälineet on entistä enemmän teknologiakysymys, jossa pienen maan on vaikea pysyä innovaatiovirran eturintamassa muuten kuin rajatulla alueella. Sen sijaan sodankäynnin taito- ja tahtokysymyksissä Suomi voi olla maailman terävässä kärjessä siinä missä suuretkin sotilasmahdit.

Tässä artikkelissa keskityn erityisesti taito- ja tahtokysymyksiin, jälkimmäistä eli **maanpuolustustahtoa ja taistelutahtoa** painottaen. Viimeksi kuluneiden vuosikymmenten sotien tarkastelu osoittaa, että niillä on kriisin lopputuloksen kannalta suurempi merkitys kuin teknologiauskoinen yleisö yleensä ajattelee.

Taito ja tahto

Perinteinen armeija on pienoisyhteiskunta, joka on sodankäynnissä tarvinnut lähes kaikkea sitä ammattitaitoa jota siviiliyhteiskuntakin. Jo pikainen paneutuminen laajennettuun rauhanturvatoimintaan nopean toiminnan taistelujoukkoineen osoittaa, että kärjessä näkyvä operatiivinen toiminta on valtavia järjestelyitä, koulutusta, huoltoa ja koordinointia edellyttävän toimintaketjun totuuden hetki. Operaation onnistumiseen voi luottaa vain jos jokainen ketjun osa on kunnossa. Menestymisen kannalta on siis huomattava, että voittamisen kaavan tulee sisältää paljon muutakin kuin sotilasstrategian, taktiikan tai operaatiotaidon oppeja.

Rauhanturvatehtävistä poikkeavasti, sodan oloissa vain ylivoimainen hyökkääjä voi rauhassa ja järjestyneesti varmistaa toimintaketjun kaikkien osien yhteensopiavuuden. Tähänkin sotateollinen yritteliäisyys on tarjonnut suurille ja rikkaille rahalla saatavaa apua. On esimerkiksi olemassa kansainvälisesti toimivia yrityksiä, joilta voi tilata sotaleirin palokuntineen, kanttiineineen ja kenttäoloihin sopivine ruokalistoineen mihin maanosaan tai maahan tahansa. Toinen mahdollisuus hoitaa vaativat armeijan huoltotehtävät on monitaitoinen reserviläisarmeija, joka voi soveltaa ja hyödyntää siviilielämän huippuammattilaisten osaamista. Uskon että Suomen kaltaisessa koulutettujen reserviläissuunnittelijoiden, -kokkien, -kirvesmiesten ja muiden ammattilaisten maassa on heidän osaamisestaan, taitavasti täydennyskoulutettuina ja johdettuna, hyötyä myös armeijan tekniikkaan perustuvien työvälineiden käyttäjinä.

Edellä mainitun kaavan **välineet-taito-tahto**-parametreista viimeisen puuttumisen sanottiin johtavan sodassa väistämättä tappioon. Se tuntuu johdonmukaiselta. Omista lähtökohdistaan menestyksellinen terroristitoiminta on osoittanut, että melko alkeellisillakin välineillä saadaan aikaan suunnatonta tuhoa jos tahto ja taito ovat vahvat. Hyvillä välineillä varustettu armeija voi aina ostaa mahdollisesti puuttuvaa taitoa, osaamista, kuten esimerkki sotaleirejä varustavista liikeyrityksistä osoittaa. Sen sijaan taistelutahto rakentuu pitkällä aikavälillä, kerroksellisesti kansakunnan, armeijan, joukko-osaston, ryhmän ja yksittäisen taistelijan psyykkisessä rakenteessa. Minkä tahansa kerroksen heikko taso romahduttaa nopeasti koko rakennelman.

Reserviläisarmeijan taistelutahdon perusta on kansallisessa maanpuolustustahdossa. Viime vuosina on kansallisvaltioiden taloudellisen, poliittisen ja emotionaalisen merkityksen sanottu heikkenevän. Poliittinen integraatio ja maailman kaupan globalisoituminen vievät kehitystä maanosavaltioita kohti. Kansallisuuden oheessa hyvinvointivaltiossa on yksilölle tarjolla muitakin vahvoja samaistumiskohteita kuten aate, ammatti, etninen ryhmä tai vaikkapa jalkapalloseura. Kansallisvaltion

merkityksen nopealla muutoksella ei voi olla olematta vaikutuksia myös kansalais-armeijan taistelutahtoon. Suomessa tilanne on tässä suhteessa kuitenkin vielä vakaa ja samalla poikkeava esimerkiksi muiden Pohjoismaiden tilanteesta. Maanpuolustus on vielä vahva osa kansallista identiteettiämme. Siitä lisää jäljempänä.

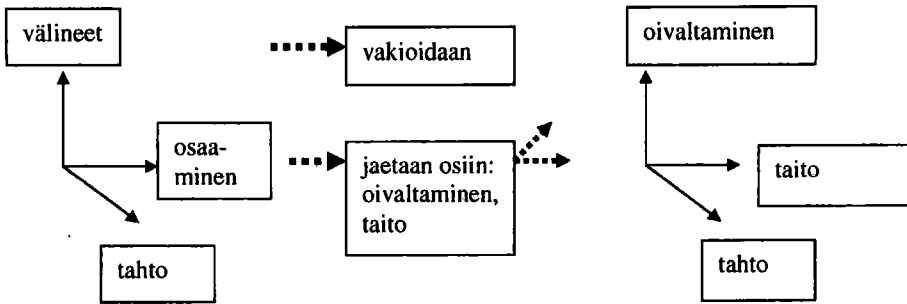
Tahto, taito ja oivallus

Professori Jormakka mainitsi, että suunnilleen tasaväkisten sodan osapuolten teknologia asettuu ennen pitkää samalle tasolle. Uusista innovaatioista ei ole pitkäaikaista ylivoimahuotyä, koska vastapuolelle on elintärkeää hankkia vastaava kalusto itselleen ja tavalla tai toisella se yleensä onnistuu pyrkimyksessään. Siis välineiden kannalta tasaväkisten osapuolten "sotapelin" kolmesta parametrasta on mahdollista vakioida (jättää tarkastelussa huomiotta) ensimmäinen. Ajatus houkuttaa kehittämään eteenpäin (hiukan matemaattisilta näyttäviä) sota pelinä -ajattelutavan vektorimalleja.

Kuvio 1. "Sotapelin" parametrit

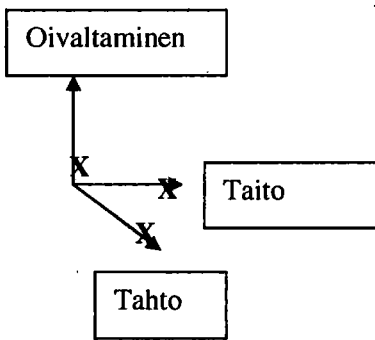
Kuvio 2. Taitavan suorituksen parametrit

Välineet-vektorin vakioinnin ohessa syvennymme tarkemmin "osaaminen"-vektoriin. Huippuosaamiseen voi ajatella vaadittavan teknisen taidon lisäksi luovaa oivaltamista. Siis jaamme alkuperäisen "osaaminen" -vektorin kahteen osaan, ja saamme kuvion 2. "Taitavan suorituksen" parametrit. Se koostuu nyt teknisestä taidosta, motivaatiosta (tahto) ja olennaisen oivaltavasta, innovoivasta älystä (oivaltaminen). Vektoreiden erilaisista ääriarvoyhdistelmistä käydään läpi seuraavat kolme vaihtoehtoa.

Oivaltamisen ongelma (Kuvio 3.) Oivallus on lähellä nollaa, mutta taito ja tahto korkeatasoiset: Tämä voisi olla sellaisen perinteisen armeijan ongelma, jonka strategia, taktiikka tai doktriini ei muutu toimintaympäristön olennaisista muutoksista huolimatta. Esimerkkinä toisesta maailmansodasta Saksa, joka uskoi järempäisesti lyhyiden välimatkojen salamasadon strategiaan hyökätessään Neuvostoliittoa vastaan. Jos oivaltamaton armeija on muuten ylivoimaisena osapuolena – niin miestappiot nousevat molemmilla osapuolilla korkeiksi ja sodasta saattaa tulla pitkä. Realistinen tilannetietoisuus on olennainen osa sodankäynnin innovatiivista oivaltamista. Tasaväkisessä tilanteessa paremmin oivaltavan osapuolen voitto on todennäköinen.

Kuvio 3. Oivaltamisen ongelma

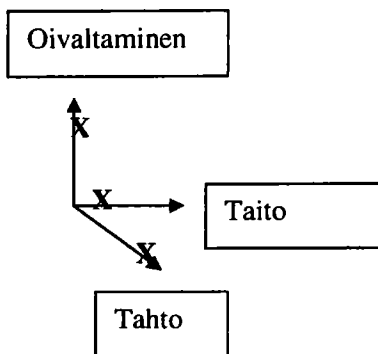
Puutteelliset taidot (Kuvio 4.). Taidot eivät riitä, mutta oivallus ja tahto ovat korkeatasoiset: Lähtöoletuksen mukaan osapuolten teknologiat olivat suunnilleen samantasoisia. Tämän mallin mukaan materiaalin käyttö jää toiselta osapuolelta kuitenkin vajaatehoiseksi taitopuutteiden vuoksi. Strategisissa, operatiivisissa ja taktisissa sotilastaidoissakin voi tietysti olla eroja.

Vaativan bittiteknologian osaamista on epäilty reserviläisarmeijan ongelmaksi. Sellaisissa valtioissa joiden kansalaisten koulutustaso on heikko, väite luultavasti pitääkin paikkansa. Mutta Suomen kaltaisesta, korkeatasoisen koulutusjärjestelmän maasta tuleva, hyvin kertausharjoitettu reserviläisteknikko päihittää luultavasti monet hätäisen käyttöopastuksen saaneet ammattisotilaat.

Kuvion 4 malliin palataksemme – sodan todellisuudessa on kuitenkin mahdollista, että ennakkoluuloton, älykäs toiminta korvaa ajan mittaan taitopuutteita. On toisaalta myös mahdollista, että liikkuva ja taitava osapuoli voi nopeassa sodankäynnissä tuhota taitamattoman osapuolen taisteluvälineet, jolloin oppimiseen ei yksinkertaisesti jää aikaa. Tätä strategiaa on esimerkiksi Yhdysvallat käyttänyt Irakin sodissa

pyrkiessään tuhoamaan vastapuolen ilma-aseen ja johtamisjärjestelmät heti hyökkäyksen alkuvaiheessa. Esimerkki on sikäli huono, että kyse ei ole missään suhteessa tasaväkisistä osapuolista.

Kuvio 4. Puutteelliset taidot

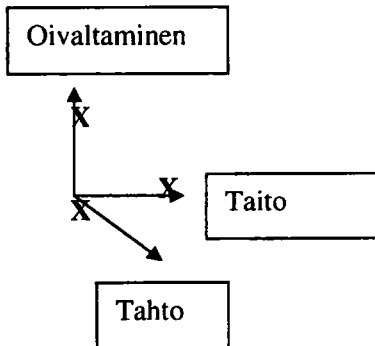

Puolustusvoimien henkilöarviointeja tekevän laitoksen johtajana olen usein pannut merkille, että sotilaan ammatissa korostuvat ihmissuhdetaidot puhtaasti ammatillisen osaamisen rinnalla, aivan kuten muuallakin työelämässä. Tästä lähtökohdasta kuvion taitovektoriin voisi lisätä uuden "sosiaaliset taidot" -alavektorin ja pohtia sen merkitystä kokonaisuuden kannalta, mutta jätetään se tässä yhteydessä. Mainitsen vain, että Suomen puolustusvoimien sodanajan organisaatiossa on käytössä kenttäoloihin suunniteltu henkilöjohtamisen tuki, joka muodostetaan reserviläisasantuntijoista.

Tahto ei riitä, mutta oivallusta ja osaamista on (Kuvio 5). Oikeastaan tässä on kyse yhdestä Sun Tzun mielialheesta. (Sun Tzu, 1990) Miten saada hyvin varustettu, ammattitaitoinen, mahdollisesti älykkäästi johdettu armeija taistelukyvyttömäksi vaikuttamalla sen taistelutahtoon? Sun Tzua pidetään informaationsodankäynnin perusideoiden varhaisena kehittäjänä. Siinä on kyse monen tasoisesta psykologisesta vaikuttamisesta tavoitteena vihollisen strategisten ja muiden taisteluedellytysten häiritseminen. Viimeaikaisen informaationsodankäynnin tutkimuksessa on usein otettu kanta, jonka mukaan kaikkien aseellisten sotatoimien on katsottu olevan alisteisia informaationsodankäynnille. Tässä katsannossa aseelliset iskut ovat ikään kuin demonstraatioita, joilla tehostetaan informaationsodankäynnin poliittisia tavoitteita. Vaikka näin pitkälle ei asiaa kärjistettäisi, niin on selvää, että kaikkeen sodankäyntiin liittyy ja on aina liittynyt psykologisen vaikuttamisen aspekti sekä kansakunnan että yksilön tasolla. Esimerkkejä siitä, miten yleisen mielipiteen kääntyminen käynnissä

olevan sodan vastaiseksi voi vaikuttaa dramaattisesti operaatiotoiminnan edellytyksiin, on historiassa runsaasti. Meillä ehkä tunnetuin on monessa mielessä ylivoimaisen USA:n tappio Vietnamin sissiarmeijalle.

Kuvio 5. Tahto-ongelma

Puolustushenkiset suomalaiset

Taistelutahdon muotoutuminen on kerroksellista. Kansakunnan tasolla on kyse maanpuolustustahdosta, joka muodostaa asenneilmaston tai henkisen kasvualustan yksilön motivaatiolle. Yksilötasolla voidaan puhua taistelustressin hallinnasta. (Esimerkiksi US. army combat stress control handbook:in mukaan koko armeijan koulutustoiminnan voidaan laajasti ottaen katsoa tähtäävän taistelustressin hallintaan.)

Viime aikoina maanpuolustustahdon kehittymistä on tutkittu sosiaalisen pääoman käsitteen avulla. Käsite sisältää ajatuksen, jonka mukaan sopimuksiin perustuvassa yhteiskunnassa voi kehittyä luottamuksen ilmapiiri, jossa kansalaiset olettavat heidän perusturvallisuudestaan ja kansalaisoikeuksistaan huolehdittavan. Sosiaalisen pääoman teorian mukaan luottamus synnyttää parhaassa tapauksessa vastavuoroista vastuuta ja tahtoa sijoittaa yhteisöön jotakin myös henkilökohtaisesti, että turvallisuus säilyisi. Näin näyttäisi Suomessa tapahtuneen. 96 % suomalaisista varusmiehistä pitää Suomea puolustamisen arvoisena maana. 70 % heistä on ylpeitä suomalaisuudestaan. Uusi näkökohta on se että (pienehkön haastattelututkimuksen mukaan) hieman yli 50 % varusmiehistä haluaa samaistua Suomeen ja suomalaisuuteen, mutta samanaikaisesti olla aidosti kansainvälisiä. (Isosomppi, T. & Särkijärvi, H. 2003)

Asenneilmaston suhteen Suomi on erilainen kuin muut Pohjoismaat. Kansainvälisesti on vertailtu muun muassa itsensä toteuttamisen individualistisia arvoja ja perinteisempiä materiaalisuuden tai selviytymisen arvoja. Tässä vertailussa

muistutamme enemmän esimerkiksi katolista Ranskaa kuin protestanttista Ruotsia. Meillä selviytymisarvot ovat selvästi korkeammalle noteerattuja ja itsensä toteuttamisen arvot vähemmän merkityksellisiä kuin muissa Pohjoismaissa (Leimu, H., Sinkko R. & Harinen, O. julkaisematon ja <http://www.worldvaluessurvey.org>). Yhteiskunnan tasolla suomalaiset ovat poikkeuksellisen puolustushenkisen kansa.

Mikä pitää sotilaan taistelussa

Henkilökohtaista uhrimieltä meillä ei onneksi ole ollut jatkosodan jälkeen tarpeen äärimmäisellä tasolla koetella. Henkilökohtainen taistelutahto on varmasti kuitenkin eri asia kuin yleistasonen vastaus asennekyselyssä. Perinteisesti ideologia, isänmaallisia arvoja on pidetty kovan taistelutahdon perustekijöinä. Nykyisin korostetaan ehkä enemmän arvojen ja ryhädynaamisten tekijöiden rinnakkaisuutta tai täydentävyyttä selitysmalleina. Sotilas kokee taistelevansa ennen kaikkea lähellä olevien taistelutovereidensa kanssa ja puolesta. Muun muassa USA:n toisen maailmansodan rintamamiesten keskuudessa sodan ideologiset tekijät olivat jo keskustelunaiheena tabu (Stouffer, S. 1949). Oman viiteryhmän vetovoima ja turva muodostavat käytännössä vahvemman motiivipohjan maanpuolustukselle kuin tieto konfliktin toisen osapuolen epäoikeutetuista tavoitteista tai vihamielisyydestä (Eskola, A. 1962b). Toisen maailmansodan kokemuksia koskevat tutkimustiedot ovat tässä suhteessa vahvistuneet nykypäivän sotakokemuksilla, vaikka luotettavia on-line-tuloksia on edelleen taistelutilanteista vaikea saada*).

Kansallinen identiteetti, isänmaalliset arvot ja omaksuttu sosiaalinen pääoma, ovat tutkimushaastattelussa vaikeasti ilmaistavissa olevia arvoja, jotka kuitenkin epäilemättä vaikuttavat taistelutahdon syntymiseen. Lopulta, enemmän tai vähemmän sekasortoisessa taistelutilanteessa ratkaisevaa on solidaarisuus omaa ryhmää kohtaan. (Wong, L. ja työryhmä 2003)

*) Sotatilanteessa tehtyjä, isänmaallisuuden merkitystä koskevia arvokyselyitä tai -haastatteluja pidetään usein meillä ja muuallakin todellisuudesta vieraantuneina toimintatapoina. Operaatioiden aikana tapahtuvan tutkimuksen teon voidaan ajatella jopa pilkkaavan taistelutilanteessa henkensä edestä kamppailevien ihmisten kärsimystä.

Sotilaan henkinen toimintakyky

Luottamus johtamiseen ja käytössä oleviin aseisiin sekä taistelijaryhmän kiinteys ja tilannetietoisuus vaikuttavat vahvasti taistelutahdon ylläpitoon. Ne ovat merkittäviä taistelustressin hallinnan elementtejä. Niitä on tutkittu paljon mm. MPKK:n Käyttämistieteiden laitoksen toimesta. Hieman vähemmän on selvitetty yksilöllisiä tekijöitä, kuten sotilaan itseluottamusta tai sitä lähellä olevaa hallinnan kokemusta. Jälkimmäisellä tarkoitetaan sitä, miten merkitykselliseksi ihminen yleensä kokee omat ponnistelunsa tärkeiden tavoitteittensa kannalta.

Hallinnan tunne (Sense of coherence) on persoonallisuuteen liittyvä orientatiivisuus, jonka on katsottu olevan aikuisiällä suhteellisen pysyvä ominaisuus. Se määrittelee suuren osan haasteelliseen tilanteeseen liittyvästä ihmisen ponnistelun sinnikkyydestä. Hallinnan tunteen osia ovat tehtävän **ymmärrettävyys, sen koettu mielekkyys, ja hallittavuus** (Esimerkiksi Feldt, T. 1999). Tehtävän ymmärrettävyys liittyy tilannetietoisuuteen. Ymmärrätkö miten tämä tehtävä liittyy kokonaisuuteen, laajempaan tavoitteeseen tai tilanteeseen? Koettu mielekkyys viittaa joko välittömästi tai epäsuorasti henkilön omaksumiin arvoihin. Haluanko olla mukana tässä toiminnassa, viekö tämä tavoitteitamme hyväksytyksi eteenpäin? Hallittavuus tarkoittaa osittain samaa kuin osaaminen: mikä on paras tapa suoriutua käsillä olevasta tehtävästä? Mutta myös luottamusta: voinko luottaa siihen, että toiset (taistelutoverit) toimivat ammattimaisesti ja ennustettavasti. Viimeaikaisen tutkimuksen mukaan hallinnan tunne ei ole aivan niin pysyvä kuin aikaisemmin on oletettu. Noin puolet sen vaihtelusta selittyy tilannetekijöillä, joihin voi vaikuttaa esimerkiksi hyvällä johtamisella tai asianmukaisella varustuksella. (Leskinen, J. 2004)

Taistelijan toimintakyvyn merkittävä osatekijä on varmasti myös hänen luottamuksensa käytössä oleviin aseisiin. Aseteknologian välinearvo onkin tärkeää tunnistaa. Ilman oivaltavaa osaamista, luottamusta herättävää johtamista ja vahvaa taistelutahdotta huippuvälineillä on vain näytösluonteinen merkitys. Kaikki kolme taitavan suorituksen (tai ehkä oikeammin henkisen toimintakyvyn) tekijää kietoutuvat kuitenkin yhteen niin vahvasti, että edellä esitetyille vektorimalleille jää käytännössä vain näppärän ajatusharjoituksen rooli. Näin taitaa olla muidenkin voittamisen kaavojen laita.

Nykyisessä sodankäynnissä yksittäisen taistelijan toimintakyvyn – aloitteellisuuden ja oivaltavan osaamisen merkitys korostuu aikaisempaa selvemmin. Siihen ovat vaikuttaneet muun muassa integroitujen asejärjestelmien käytön vakiintuminen, siviilikriisien ja sotilaallisten konfliktien nivoutuminen toisiinsa ja se informaatio sodan piirre, joka laajentaa sotinäyttämöä sotilasoperaatioista siviiliyhteiskunnan toimintoihin. Siksi pidän tärkeänä tehostaa yksittäisen taistelijan ja hänen pienryhmänsä

toimintakyvyn kehittämiseen tähtäävää, innovatiivista tutkimusta, tietenkään väheksymättä johtamisen tai sotateknologian tutkimuksen merkitystä.

Lähteet

- Eskola, A. 1962b, Yhteiskunnan säilyttämistä ja puolustamista koskevat arvostukset. Yhteiskunnallisen korkeakoulun tutkimuslaitos. Eripainos Tiede ja Ase n:o 20.
- Feldt, T. 1999, Sense of coherence: structure, stability and health promoting role in working life. Jyväskylä studies in education. Psychology and social research 158. Jyväskylä. Jyväskylä University Printing House, ER-paino.
- Isosomppi, T. & Särkijärvi, H. 2003, Varusmiespalvelukseen ja toisaalta siviilipalvelukseen menevien miesten maanpuolustustahto. – Esimerkkeinä vuonna 1983 syntyneet Turun ja Porin sotilasläänin kutsunnoissa käyneet, niin varusmies- kuin siviilipalvelukseenkin menevät nuoret miehet. Turun yliopisto, julkaisematon.
- Leimu, H., Sinkko R. & Harinen, O., Varusmiesten maanpuolustustahto, Maanpuolustuskorkeakoulu, Käyttäytymistieteiden laitos, julkaisematon käsikirjoitus.
- Leskinen, J. 2004, Saloseudulta EU-isännäksi – lypsykarjayrittäjät muutoshurroksessa. Työ ja ihminen Tutkimusraportti 24. Työterveyslaitos. Helsinki.
- Wong, L., Kolditz, T., Millen, R. & Potter, T. 2003, Why do they fight: Combat Motivation in the Iraq War. The Strategic Studies Institute. (<http://www.carlisle.army.mil/ssi/>)
- Stouffer, S. & al. 1949, The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Princeton.
- Sun Tzu (1990), Sodankäynnin taito. Tietosanoma, WSOY.
- U.S. Army Combat Stress Control Handbook 2005. Department of the Army. The Lyons Press. Guilford, Connecticut.